

MIRKO KOVAČ

A folyékony irodalom

Az irodalmi kocsmákban mindig is örömmel csevegtek az írókról és szenvedélyeikről. Aki legtöbb történetet tud egy író gyarlóságairól, az az irodalom legképzettebb szakembere. Nagy irodalmi nevek váltak legendává a részegségnek köszönhetően; végül a legenda összenőtt a műveikkel. Minden korban, talán már az első leírt szó óta, hódoltak az emberek a mámorító nedűnek. Az írók gusztusból vagy pózolásból védettek, a lélek erősítésére, a bohémság dicsőítésére, követve az itál irodalmi hagyományát, utánozva az elődöket és egymást, kétségbeesésből vagy függőségéből, orvosolva a szerelmi bánatot vagy más kínokat, lázadásból és halálfélelemtől, menekülve a magánytól vagy az emigrációs szenvedéstől. Továbbá misztikus, lelki, öngyilkossági, családi, szexuális és még a fene se tudja, miféle okból. Esetleg azért is, hogy e választás szabadságával megkísértsék a burzsujokat. Elnyomni a bűntudatot, a valódit és a fiktívet egyaránt; a szeretteik iránti bűntudatot. Hogy sírni tudjanak és emlékezni, hogy „felépítsék a légvárat”. Felejteni. Am mindegyikük legalább két dolgot próbált meghatározni: mi a csudának ír és miért iszik. Mind a két kérdésre sok ellentmondásos válasz született.

Meghúzták az üveget a vallásos költők is, akárcsak a misztikusok, meggyőződve abban, hogy a borral az isteni szerelmet dicsőítik. A test kenyér, a bor, mint vér, pedig a lélek. Attól is be lehet rúgni, ha kenyeret tumkolunk a borba, ez az egyesülés (coniunctio); erre az egységre utalt Jung a maga alkímiájában, aki szintén hörpintgetett a pohárból. Önéletrajzi könyvében azt írta, hogy a bor víziókat kelt és elősegíti a jövőbelátást. Inni annyit jelent, mint részt venni a lélek megváltásának misei szertartásán. Szt. Ambrus a boros kenyeret gyógyszernek tartotta. Hányszor hallottam már a borivókat, ahogy az első pohár után sóhajtozva és megkönnyebbülve azt mondják, hogy minden korty a lélek írja, balszam az élettől elszenvedett sebekre. Sajog a lelkem, hát iszom. A bor dicsőítésénél olyan fogalmakat használnak, mint szentáldozás, Jézus vére, misei bor. „Borral oltsd ki a bor utáni szomjad”, szól egy vallásos angol költő, R. S. Thomas, aki plébános volt és javíthatatlan alkoholista. Úgy vélik, azért került be a legendába, mert összevissza okádott, mielőtt megkezdte volna a walesi falus plébániában a szertartásokat.

Matoš azt állította, hogy a tehetségek a borszőlővel gazdag vidékeken születnek. Tin Ujević, a bohémek királya a piát szabadságnak vélte és kis boros szökökutakról ábrándozott, boreségről vízesés helyett. Szerinte: „A bor feloldja a nyelvet, ragyogó beszédtemákat ad, fokozza az ékesszólást. A borban szent szikra rejlik. Bor és ihlet, ez egy fogalom; ékesszólás, szellem és költészet mind a bortól erednek.” Ez a költői géniusz azt mondta, hogy a költészet a palackból bújt elő, ahogy a borpincei hordókból a szerelem és a szenvedélyek. Tin szerint: „Mi nemzedékeken át pohárral a kézben halunk meg.”

Ugyanakkor az írók legtöbbször fiatalon hunytak el – alkoholmérgezésben. Az amerikai F. S. Fitzgerald negyvennégy éves korában halt meg az ivászat következményeitől. A híres Edgar Allan Poe, a kábítószeres és az alkohol szuper vegyítésével, negyven évesen távozott az „örök vadászmezőkre”. A német E. T. A. Hoffmann, ko-

rának legismertebb borisszája negyvenhat évesen. Konstanty Gálczyński is, a lengyel irodalom sajátos alakja, fiatalon került a ravatalra. Czesław Miłosz írt a kocsmai őrült-ségeiről, a szanatóriumi gyógykezeléseiről. Az egyik szanatóriumban, véli Miłosz, az ápolókat és a többi páciens is sikerült elcsábítania „egy kis laza” iddogálásra, aminek hatására bicigliversenyekeket rendeztek a kórházi folyosókon. Hosszú a részeg írók listája, a történet viszont gyakran tragikus.

Csúnyán végezte a nagy író, Malcolm Lowry is – aki az írók-alkoholisták ranglétrájának csúcán áll –, a „Vulkán alatt” című hangzatos regény szerzője. Művét Maurice Blanchot korunk „részeg Isteni komédiájaként” jellemezte. Clarisse Francillion a tanulmányában azt állítja, hogy Lowry rendkívül elevennek, energikusnak tűnt, iszonyatos volt a fizikai ereje, szorgalmasan dolgozott, képes volt az aszkézisre – a másik oldalon viszont egy démonok uralta személyiség állt, egy mániákus, aki „a szakadék szélén hintázik”, botrányos figura, akitől viszolyogtak a nyilvános helyeken. *Inni, vagy nem inni, ez itt a kérdés*, amely megszállta és szétbomlasztotta a szerencsétlen Lowryt. Egyszer egy New York-i barátja bezárta a szobájába, eldugta az összes italát, hogy fejezze be a könyvét. Később, amikor meglátogatta, Malcolmot jó kedvében találta, aki azt mondta neki: „Megittam az összes kölnidet”. Douglas Day megírta e nagy író rövid életrajzát, amelyben azt állítja, hogy Lowry „annyira teleszívta magát alkohollal, hogy azt többé nem lehetett kifacsarni belőle, és nem volt már hely sem hová tölteni”. Rengeteget ivott. Képes volt egy hajtásra kiinni egy üvegnyi piát. A pszichiáterét arról próbálta meggyőzni, hogy azért iszik, mert eddig csak plágiumokat írt és túl kicsi a pénisz. Egyszer azt mondta: „Részegen dülöngélni a pultnál, ez az emberi lét legszebb látványa.”

A „Vulkán alatt” c. regényben – melyből a híres John Huston filmet forgatott 1984-ben (Albert Finney és Jacqueline Bisset szereplésével) – születtek meg a legszebb oldalak (mesterien megrajzolt Geoffrey Firmin alakjában) – az alkoholista emberről. Legalább ennyi haszna lett az olvasóknak a szerző féktelen veledeléséből. Danilo Kiš gyakran mondogatta, hogy a másnaposság leghatékonyabb ellenszere az öngyilkosság. Ezt az orvosságot választotta Malcolm Lowry is; alkohollal és nagy adag barbituráttal vetett véget életének. A dél-angliai Ripe nevű helyiségben található elgázosodott sírján egy sírfelirat olvasható, melyet ő írt, valószínűleg csuma részegen: „Sok éjt átvirrasztott, és még többet ivott. / Míg delíriumban volt, a halál az ajtaján kopogott.”

Faulkner hivatalosan szívbénulástól halt meg. Ám a legenda szerint, azon az 1962. június 6-án hullarészeg volt, és leesett a lóról. Kedvenc mondása: „A jó burbon megszabadít minden fájdalomtól.” Hemingway karrierje csúcán követte el az öngyilkosságot; 63 éves volt. Vadászpuskával lőtte agyon magát. Mellette két üres whiskys és egy alig megkezdett dzsinnes üveg hevert. Életének utolsó éveiben ritkán volt józan. Emlékiratos könyvében, a „Vándorünnep”-ben, elragadóan írt a párizsi bisztrók pultjairól. Van itt egy izgalmas történet arról, hogy mennyire untatta James Joyce, aki minden alkalommal felöntött a garatra, így ezt „a részeg ír dögöt” gyakran neki kellett hazacipelnie a hátán. Ez az eset felvesz még egy iszákost a hírhedtek sorába.

Az egész irodalomtörténet egy végtelen italkimérés. Egyaránt csapolják a piát meg a szellemet, úgy, hogy közben egyik sem oltja ki a másikat. Tehát, e talponállóban vedeltek és részegen züllöttek egészen „az érzékek megzavarodásáig”, ahogy Arthur Rimbaud értette a költészetet. Ő a mámorról, mint a misztikusba, „az árnyakkal való dialógusba” vezető stimulánsról írt. Az abszintból filozófiát és önálló poétikát teremtett. Tin Ujević leginkább azért csodálta Rimbaud-ot, mert ez „fittyet hányt az írásra”,

majd kábítószer- és fegyvercsempészetnek szentelte életét. Matoš is teljesen oda volt Rimbaud életéért, melyet „poétikusabbnak tartott a költészetnél”. Igen, ez lázba hozza a bohémeket. Így nem csoda, hogy Tin azt állította: „Azért iszom, hogy csodáljanak.”

Hogy feldühítette Baudelaire-t Brillat-Savarin az „Íz filozófiája” c. művében, amikor a borról csak annyit említett, hogy szőlőből készítik, s egy szót sem szólt a varázslatos sajátságairól, erről az „intellektuális aranyról”. Baudelaire kinevette, „híres baromnak” titulálta, könyvét pedig „hamis remekműnek” és „seízű tésztának” bélyegezte. Baudelaire azt állította, hogy hallja a bor hangját, amikor az a lélekkel beszélget. Felszólítja azt, aki kortyol belőle, hogy káoszt csinál a gyomrában, ám ha feljut az agyba, ott nagyszerű játékba kezd. „Kettőnk egyesüléséből költészet születik”, énekel a bor a titokzatos nyelvén. Baudelaire sajnálja azokat, akik sohasem hallottak ezt a dalt. Csupán a bor „ismétli meg mindennap a jótéteményeit”, minden más változékony. Mégis az idióták elítélik azt az embert, aki „borozgatás közben elissza a zsenialitását”.

A zsenialitásnak ezt a poharát itta ki a nagy magyar író és filozófus Hamvas Béla is, aki megírta „A bor filozófiája” c. könyvet, avagy a bor dicsőségére költött énekek énekét. Ő továbbment Baudelaire-nél, felismerte, hogy végül, amikor a világ minden köteléke kilazul, csak Isten – mint absztrakció – és az Istenhez vezető bor marad. Hamvas számára a bor vallásos aktus, ezért nem korlátozható egy-két pohárra, nagy mennyiségben kell inni, gusztussal, mert a borivásra csak egy törvény létezik: bármikor, bárhol, bárhogyan!

Általában vörös bort iszom. Különösen a Buntić család pincéjéből való *blatina*³ ízlik a mostari környék szőlővidékéről. Krleža is szívesen ivott *blatinát*, de mértékkel. Egyszer, a hetvenes évek közepén, Danilo Kiš, Predrag Matvejević és én közösen ebédeltünk vele a zágrábi „Erdei kastélyban”⁴. Mivel ő volt a vendéglátónk, *blatinát* rendelt. Kiš hiába ellenkezett, hogy valami szlovén bort igyunk. „Ugyan, mit tudsz te a borokról?” mondta Krleža a maga szimpatikus dölyfével, de valójában gyengéden, mivel különösen kedvelte Kišt. Kiš-sel körülbelül harminc éven át haverkodtam, ő nem volt korhely. Igaz, képes volt anélkül is kiütni magát, hogy élvezné a bort. Kizárólag társaságban ivott, a hangulat végett, vagy szavai szerint azért, „hogy a nehéz fiú alkalmazkodni tudjon”. Időnként botrányokat csapott, de lényegében vidám volt az italtól; énekelt, gitározott, udvarolt a csajoknak. Másik közeli cimborám, a prózaíró Borislav Pekić úgy vedelt, mint a gödény. Törekény egészsége ellenére, bámulatos kitartással nyakalta a tömény italokat. Képes volt napokon át inni, kaja és alvás nélkül. Piásan sziporkázott az elméje, humorérzéke is felfokozódott. Valamikor 1966-ban, Szarajevóban holtrészegen cipeltem az *Evropa* nevű bár-hoteltől egészen a *Centrala*-ig. S míg húztam ezt a hosszú alakot, mosolyogva azt nyögte: „Most a hátadon cepeled a szerb irodalom terhét!”

Csak a gazemberek isznak tejet, fakadt ki a nagy borívó Charles Baudelaire, Hamvas Béla meg azt mondta: „Végül is ketten maradnak, Isten és a bor.”

ORCSIK ROLAND fordítása

³ Hercegovinai szőlő- és borfajta. (A fordító jegyzete)

⁴ „Šumski dvor”.